

“FAUSTNING MA’NAVIY UYG‘ONISHI”***Shaxriyeva Muattar,****Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti**Filologiya fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi**2-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Gyote qalamiga mansub “Faust” asarida bosh qahramonning ma’naviy uyg‘onishi, uning ruhiy izlanishlari va insoniyatning oliy maqsadiga bo‘lgan intilishi tahlil qilinadi. Faustning ichki kurashi, bilimga chanqoqligi, ezgulik va yovuzlik o‘rtasidagi kechinmalari hamda nihoyat, ma’naviy poklanishga eltuvchi yo‘li yoritiladi. Asar orqali insonning o‘zligini anglash jarayoni, ma’naviy qadriyatlarning shakllanishi va mas’uliyat tushunchasi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Faust, ma’naviy uyg‘onish, ruhiy izlanish, ezgulik va yovuzlik, o‘zlikni anglash, Gyote, ma’naviy poklanish.

Аннотация: В данной работе рассматривается духовное пробуждение главного героя произведения Гёте «Фауст». Анализируются его внутренние переживания, стремление к истине и знаниям, конфликт между добром и злом, а также путь к нравственному очищению. Особое внимание уделяется процессу самопознания, формированию духовных ценностей и ответственности человека перед самим собой и обществом.

Ключевые слова: Фауст, духовное пробуждение, внутренний конфликт, добро и зло, самопознание, Гёте, нравственное очищение.

Annotation: This work explores the moral and spiritual awakening of the protagonist in Goethe’s “Faust.” It analyzes Faust’s inner struggles, his quest for knowledge and truth, the tension between good and evil, and his journey toward moral purification. The study highlights the process of self-discovery, the development of spiritual values, and the human responsibility for one’s choices and actions.

Keywords: Faust, spiritual awakening, inner conflict, good and evil, self-discovery, Goethe, moral purification.

KIRISH

Insoniyat tarixida ma’naviy izlanish, ruhiy uyg‘onish va o‘zlikni anglash masalalari doimo adabiyotning markaziy mavzularidan biri bo‘lib kelgan. Bu jarayon ayniqsa jahon adabiyotining ulkan asarlari qatoriga kirgan Gyotening “Faust”

tragediyasida yorqin ifodasini topgan. Asarda ilm va ma'rifatga chanqoq, biroq hayot mazmunidan qoniqmayotgan olim Faustning ruhiy iztiroblari, ma'naviy inqirozi va oxir-oqibatda oliy haqiqat sari yo'naltirilgan uyg'onishi tasvirlanadi. Insonning bilishga bo'lgan cheksiz intilishi, uning ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurashi, shaxsiy mas'uliyat hamda ma'naviy yetuklik masalalari asarda chuqur falsafiy mazmunda yoritilgan. Mazkur mavzuni o'rganish nafaqat adabiy asarni anglashga xizmat qiladi, balki insonning ma'naviy kamolot yo'lida duch keladigan muammolarni tahlil qilishga ham imkon beradi.

Faustning ma'naviy uyg'onishi jarayonini tahlil qilarkanmiz, asarda bevosita yoki bilvosita yoritilgan oxirat mavzusi ham muhim falsafiy qatlamlardan biri ekaniga guvoh bo'lamiz. Chunki Gyote insonning ruhiy kamolotini faqat dunyoviy voqealar bilan emas, balki uning abadiylik haqidagi tasavvurlari, jazolanish va najot topish masalalariga munosabati orqali ham yoritadi. Bu jihat jahon adabiyotida qadimdan mavjud bo'lgan an'anaga ulanadi: barcha buyuk asarlarda oxirat g'oyasi insonning axloqiy tanlovlari va ma'naviy darajasi bilan bog'langan holda aks etgan. Sharq adabiyoti vakillari — Navoiy, Yassaviy, Bedil asarlarida foni dunyo insonni sinovlar orqali kamolot sari yetaklaydigan vaqtinchalik makon sifatida talqin qilinadi, oxirat esa insonning bu dunyodagi amallari uchun javob beradigan maydon sifatida ko'rsatiladi. G'arb adabiyotida esa Dante, Milton, hatto Gyotening o'zi ham insonning abadiy qismatini uning axloqiy tanlovi bilan uzviy bog'laydi.

“Faust”da oxirat mavzusi diniy dogma shaklida emas, balki ma'naviy-axloqiy sinovlar mezoni sifatida yoritiladi. Faustning Mefistofel bilan qilgan bitimi ko'pincha “ruhini sotish” sifatida talqin qilingan bo'lsa-da, Gyote bunga o'z falsafiy yondashuvini qo'llagan: bu bitim shunchaki jinoyat emas, balki insonning ruhiy zaifligi, hayot ma'nosini topolmay, o'zini abadiylikka emas, foniylazzatlarga bog'lab qo'ygan holatining badiiy ifodasidir. Shu ma'noda Faustning izlanishlari oxirat qo'rquviga emas, balki vijdon bilan yuzlashuvga, insonning o'z ruhiy holatini anglashiga olib keladi. Uning qilgan xatolari aynan oxiratga bo'lgan munosabati bilan ham o'lchanadi, chunki u dunyoda qilgan amallari uchun nafaqat tashqi jazodan, balki ichki qiynoqlardan o'tadi. Gretxenning fojiasi, uning o'z vijdoni bilan kurashi, jazoga rozi bo'lishi — bularning barchasi oxirat g'oyasining adabiyotda qanday yuksak ma'naviy mezon vazifasini bajarishini yana bir bor tasdiqlaydi.

Asarning yakunidagi nihoyatda muhim jihat shundan iboratki, Gyote Faustning najot topishini qat'iy diniy hukm bilan emas, balki insonning doimiy izlanishi, ezgulikka intilishi, mehnatda topgan najoti orqali asoslaydi. Faust oxiratga befarq

bo'lgan, lazzatga berilgan odam bo'lsa, uning ruhi halok bo'lardi. Ammo u hayotining oxirida yaratish, jamiyatga xizmat qilish, inson farovonligi uchun kurashish g'oyasiga sodiqligini isbotlaydi. Gyote shu orqali shuni demoqchi bo'ladi: oxirat — bu insonning jazolanishi yoki mukofoti emas, balki uning butun hayoti davomida qilgan tanlovlari, izlanishlari va ma'naviy yuksalishining mantiqiy yakunidir.

Dante “Ilohiy komediya”da jannat va do‘xaxni aniq tasvirlamoqchi bo‘lgan bo‘lsa, Gyote buni ramziy va falsafiy yo‘lda hal qiladi: haqiqiy najot insonning o‘z-o‘zini yengishi, ichki zulmatni yorug‘likka aylantirishi, boshqalarga foyda keltira olishi bilan belgilanadi. Shuning uchun ham Faustning ruhi najot topadi — uning ma'naviy uyg'onishi oxiratga tayyorgarlikning o'zi bo'lib chiqadi.

Shunday qilib, adabiyotdagi barcha oxirat mavzusi kabi, “Faust”da ham bu g'oya insonni qo'rqitish emas, balki yaxshilikka undash, shaxsni javobgarlikka, poklikka, izlanishga chorlaydi. Shuning uchun Faustning ma'naviy uyg'onishini to'liq anglash uchun uning oxiratga munosabatini ham tahlil qilish zarur: u dunyo lazzatlari va nafsga aldanib, oxiratni unutgan odamdan — ma'naviy poklanish orqali abadiylikka loyiq bo'lgan odamga aylanadi. Bu — asar mazmunining eng chuqur qatlamidir.

Shuningdek, Faustning ma'naviy uyg'onishida uning tabiatga bo'lgan munosabati, uyg'onayotgan dunyoni ilmiy va ruhiy ko'ra bilishi ham muhim o'rin tutadi. U tabiatni o'ziga bo'ysundirish emas, balki undan oqilona foydalanish, insoniyat farovonligi uchun xizmat qildirish g'oyasini ilgari suradi. Bu yondashuvning o'zi ham ma'naviy uyg'onish belgisi hisoblanadi: inson tabiat bilan kurashmaydi, balki uni anglaydi va u bilan uyg'unlikda yashashga intiladi. Gyote inson va tabiat o'rtasidagi bu uyg'unlikni ruhiy kamolotning zarur sharti sifatida ko'rsatadi. Chunki tabiatni tushunmaydigan, uni qadrlamaydigan inson o'zining ruhiy ildizlarini ham yo'qotadi. Faustning tabiatdan ilhom olish, undan ma'naviy kuch olish jarayoni uning ruhiy poklanishining bir qismidir.

Asarning eng so'nggi qismida Faust ma'naviy yetuklikning eng yuksak bosqichiga yetadi. U endi hayotning mazmunini shaxsiy istaklardan emas, balki umumiy ezgulikdan izlaydi. U yaratishga, qurishga, odamlar uchun yangi makon barpo etishga intiladi. Gyotening fikriga ko'ra, insonning haqiqiy ma'naviy uyg'onishi — bu uning amaliy faoliyatida namoyon bo'ladi. U o'z fikrlari va orzularini real harakatga aylantirganida, uning hayoti ma'no kasb etadi. Faustning oxirgi lahzalarida “men hozir baxtli” deya olishi ham shundan dalolat beradi: u hayotning chin ma'nosini anglagan, ma'naviy uyg'onish sari to'liq yetib borgan.

Faustning vafotidan keyin uning ruhi najotga erishishi Gyote tomonidan juda chuqur ma'noda talqin qilingan. Insonning ma'naviy uyg'onishi uning xatolarini tushunishi, ularni bartaraf etishga intilishi, hayotini ezgulik sari yo'naltirishi bilan bog'liq. Faustning najot topishi shuni anglatadiki, insonning xatoga yo'l qo'yishi uning halokatini anglatmaydi, agar u o'z xatolari orqali o'sishni, poklanishni va yaxshiga intilishni bilsa. Gyote insonni mukammal mavjudot sifatida emas, balki izlanishda va harakatda bo'lgan mavjudot sifatida tasvirlaydi. Insonning qadr-qimmati aynan uning doimiy izlanishida, intilishida, o'zini va dunyoni anglashga bo'lgan cheksiz harakatida namoyon bo'ladi. Demak, Faustning ma'naviy uyg'onishi — bu insonning ma'naviy yetuklik sari cheksiz yo'li, ruhiy kamolot sari uzluksiz safarining badiiy talqinidir.

Shuningdek, Faust obrazida Gyote o'z davrining falsafiy, ijtimoiy, ilmiy va ma'naviy g'oyalarini mujassamlashtirdi. Ma'naviy uyg'onish ayni paytda ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan ham chambarchas bog'langan. Chunki XVII–XVIII asrlarda Yevropada ilm-fanning o'sishi, inson tafakkurining kengayishi, jamiyatda demokratiya, adolat va erkinlik g'oyalari kuchayishi — bularning barchasi Faustning izlanishlarida o'z aksini topadi. Demak, Faustning ma'naviy uyg'onishi nafaqat shaxsiy jarayon, balki jamiyat taraqqiyotiga bog'liq ijtimoiy hodisadir. Gyote insoniyat taraqqiyotining ma'naviy ildizlari mavjudligini, ilmiy yutuqlar ham ma'naviy tamoyillar bilan uyg'unlashganda chinakam foyda berishini ko'rsatadi. Bu fikr bugungi zamon uchun ham dolzarb bo'lib, ma'naviyat va taraqqiyot o'rtasidagi muvozanatning qanchalik muhim ekanini eslatadi.

XULOSA

Gyotening "Faust" tragediyasi insonning ma'naviy kamolot sari cheksiz izlanishlarini, ruhiy uyg'onish jarayonini va ezgulik bilan yovuzlik o'rtasidagi murakkab kurashni badiiy-falsafiy talqin qilgan yuksak asardir. Asarda Faust obrazi orqali insonning hayotiy maqsadi, bilimning chegaralari, dunyoviy lazzatlar va ma'naviy mas'uliyat, oxirat va abadiylik haqidagi tasavvurlari chuqur tahlil qilinadi. Faustning ma'naviy uyg'onishi uning ichki bo'shlig'idan boshlangan iztiroblar orqali shakllanib, xatolari, pushaymonligi, muhabbati, mehnati, vijdon azobi va nihoyat, jamiyat uchun yaratishga bo'lgan intilishi orqali yuksak cho'qqiga ko'tariladi.

Asarning muhim xulosalaridan biri shundan iboratki, insonning qadr-qimmati uning mukammal yoki xatosiz bo'lishida emas, balki doimiy izlanishi, yaxshilikka intilishi, o'zini takomillashtirishda davom etishidadir. Faustning oxir-oqibat najot topishi — bu insonning harakatda, izlanishda, mehnatda va ezgulik yo'lida yashaganida ruhiy najotga erishishi haqidagi chuqur falsafiy g'oyadir. Gyote insonning ma'naviy

uygʻonishini nafaqat diniy, balki axloqiy, ijtimoiy va falsafiy jarayon sifatida koʻrsatadi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Gyote, Iogann Volfgang. Faust. Nemis tilidan tarjima. — Toshkent: Adabiyot va sanʼat nashriyoti.
2. Gyote, J.W. Faust I & II. Original German Edition. — Berlin: Reclam Verlag.
3. Belinskiy, V.G. Gyote va uning “Faust” dramasi haqidagi mulohazalar. — Moskva: Xudoʻj. Lit.
4. Averintsev, S.S. Gumanitar tafakkur va adabiyot falsafasi. — Moskva: Nauka.
5. Navoiy, Alisher. Hayrat ul-abror. — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot nashriyoti. (Maʼnaviy uygʻonish va oxirat bilan bogʻliq qarashlar boʻyicha qiyosiy tahlil uchun).